

KRZYSZTOF WACHOWSKI, JACEK WITKOWSKI

RELIKWIE ŚWIĘTYCH LIBERATY, TEODOZJI I KONSTANCJI Z KOŚCIOŁA ŚW. KLARY WE WROCŁAWIU

W okresie powojennym archeolodzy brali udział w badaniach wnętrza świątyn najczęściej w charakterze konsultantów historyków architektury lub sztuki. Byli wówczas specjalistami z zakresu wczesnego średniowiecza i dość ostro widzieli cezurę chronologiczną i merytoryczną swoich zainteresowań. Szczególnie jaskrawym tego przykładem były badania zniszczonej katedry wrocławskiej, kiedy archeologia nie interesowała się zbytnio ani pochówkami biskupów ani ich wyposażeniem. W większości prowadzonych we wrocławskich świątyniach prac brał udział prof. Józef Kaźmierczyk (†1993). Pozostałością tej działalności jest m.in. cynowy relikwiarz zawierający prócz trzech relikwii także zaświadczenie o ich prawdziwości i udzieleniu odpustu. Nie zachowała się niestety dokumentacja tego znaleziska, więc zmuszeni jesteśmy do podjęcia próby jej odtworzenia.

Śladem badań wykopaliskowych prowadzonych przez prof. J. Kaźmierczyka w kościele klarysek są zachowane w Archiwum Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego dwie karty katalogowe (nr inw. KZ 181). Na pierwszej z nich widnieją dwie ryciny guzików z brązu (jeden z napisem i ornamentem) odkrytych w warstwie gruzu 19.10.1954 r. Na drugiej znajduje się krzyżyk i owalny medalik z brązu (?), odkryte w wykopie III, odc. 1, warstwa 7, 19.06.1959 r.

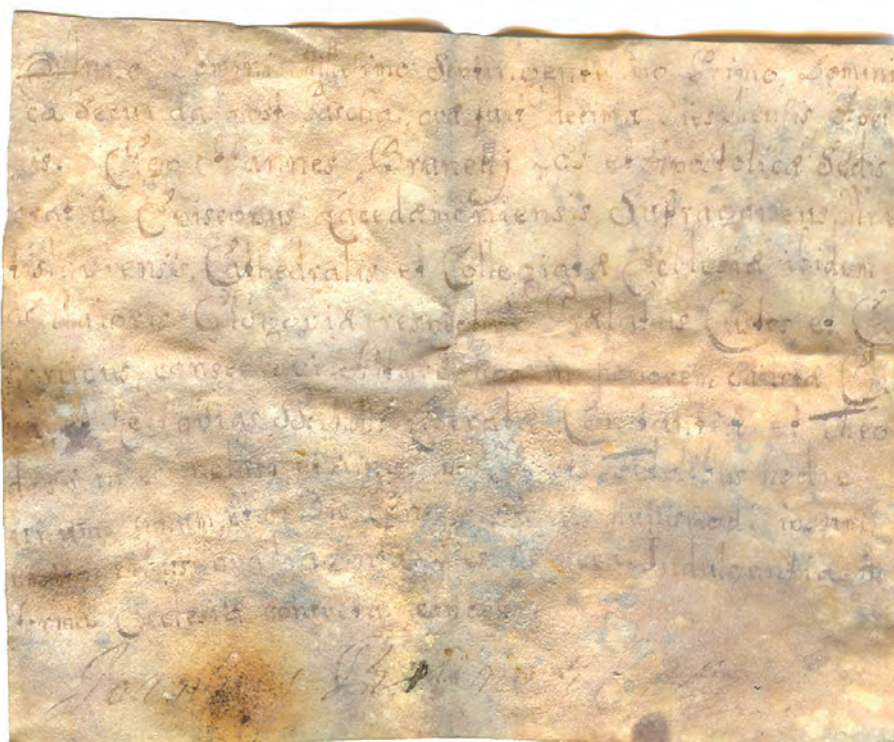
Relikwiarz

Omawiany relikwiarz nie należy do tej kategorii dzieł złotniczych, które były wystawiane na widok publiczny (zob. Regulska 2001), ale jest prostym pojemnikiem cynowym, który umieszczano w specjalnym zagłębieniu – *sepulchrum* w mensie ołtarza i przykrywano obrusem. Ma kształt prostopadłości-

nu z zasuwany wieczkiem. Wymiary: dług. 65, szer. 55, wys. 29 mm. Wewnątrz znajdowały się: relikwie 3 Świętych zawinięte w prostokątne zwitki jedwabiu (2 barwy zielonkawej, 1 kremowej), 3 grudki substancji organicznej, rodzaj brązowego klipsa (ryc. 1) oraz wspomniany certyfikat.

Ryc. 1. Relikwiarz z pieczęcią biskupią i zawartością, z ołtarza głównego kościoła św. Klary we Wrocławiu

Ryc. 2. Dokument bp. Brunettiego z 1701 r., poświadczający autentyczność relikwii i konsekrację ołtarza

Pieczęć

Na wierzchniej części pojemnika znajdowała się naruszona pieczęć. Odcisnięta w czerwonym laku pieczęć należy do wystawcy dokumentu – bp. Brunettiego.

Dokument

Wystawcą dokumentu jest biskup sufragan wrocławski Jan Brunetti (1646–28.III.1703). Studiował w Rzymie, Wiedniu i Krakowie. Po święceniach

(1673) protonotariusz apostolski, kanonik kapituły kolegiackiej Św. Krzyża we Wrocławiu i w Głogowie oraz kanonik kapituły katedralnej we Wrocławiu. W 1693 prekonizowany biskupem tytularnym Lacedemonii sufraganem wrocławskim, sakrę biskupią przyjął w styczniu 1694 r.; od 1700 rezydował w Nysie. Papier o wymiarach: 5x6 mm, z brązowymi plamami. Tusz czarny, mocno wyblakły (ryc. 2).

Dokument spisany jest po łacinie i jego treść jest następująca¹:

Anno Domini Millesimo Septingentesimo Primo, Dominica Secunda post Pascha, quae fuit decima dies Mensis Aprilis [10.4.1701], Ego Johannes Brunettj, Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Lacedaemoniensis, Sufraganus Wratislaviensis, Cathedralis et Collegiatae Ecclesiae ibidem ac Maioris Glogoviae respective Praelatus Custos et Canonicus, consecravi Altare hoc in honorem Sanctae Clarae et reliquias SS. MM. Liberatae, Constantiae et Theodosiae in eo inclusi et singulis Christi fidelibus hodie in unum [?] in die consecrationis huiusmodi ipsum visitantibus quadraginta dies de vera indulgentia in forma Ecclesiae consueta concessi.

Joannes Brunetti mpp.

¹ Dokument odczytał dr Wojciech Mrozowicz z Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego.

RELIKWIE

św. Konstancja

Wykazy hagiograficzne wymieniają 4 święte i 2 błogosławione o tym imieniu. Najbardziej znana jest jednak Konstancja, córka Konstantyna I Wielkiego. Kiedy zmarła w 354 r., wystawiono Świętej w Rzymie okazały grobowiec, a papież Aleksander IV w 1256 r. konsekrował ołtarz wystawiony ku jej czci. Pierwotny sarkofag z relikwiami znajduje się obecnie w Muzeum Watykańskim (*Lexicon* 1974, t. 7, 338; Zaleski 1989, 90). Pierwsze źródło podaje, że była dziewicą, drugie dodaje imiona dwóch jej mężów.

św. Teodozja z Cezarei z Palestynie

Męczennica, zmarła w 308 r. (*Lexicon* 1976, t. 8, 454).

św. Teodozja z Konstantynopola

Mniszka, męczennica, zmarła w 726 r. (*Lexicon* 1976, t. 8, 454). Ze względów historycznych iden-

tyfikacja jej relikwii ze znaleziskiem wrocławskim jest mało prawdopodobna.

św. Liberata z Como

Razem z siostrą, św. Faustyną, zmarły około 580 r. w Como. Były założycielkami klasztoru św. Małgorzaty w tej miejscowości, ważnego ośrodka monastycznego dla kobiet. Translacja relikwii do Carporo nastąpiła w 1317 r. (*Lexicon* 1974, t. 6, 217, t. 7, 403).

św. Liberata z Sigüenza

Legendarna męczennica, w 1147 r. miała miejsce domniemana translacja z Almerii do Sigüenza (*Lexicon* 1974, t. 7, 403).

św. Liberata z Pawi

Dziewica, wzmiankowana w 376 r. Translacja jej relikwii miała miejsce w XVII stuleciu w Pawii (*Lexicon* 1974, t. 7, 403)

IDENTYFIKACJI KOŚCIOŁA, Z KTÓREGO POCHODZI RELIKWIARZ

Prócz daty, biskupi dokument zawiera jeszcze dwie istotne informacje dotyczące ołtarza, w którego *sepulchrum* relikwie zostały złożone. Wymieniony przez bp. Brunettiego ołtarz św. Klary znajduje się w kościele klasztornym klarysek pod tym samym wezwaniem, obecnie SS. Urszulanek, przy placu biskupa Nankera we Wrocławiu. Klasztor i kościół św. Klary powstały z fundacji ks. Anny, w latach 1257 do ok. 1270. U schyłku XVII w. zabudowania były już mocno zniszczone i ówczesna ksieni Brygida Wambowska podjęła decyzję o ich przebudowie. Kościół przebudowano w stylu barokowym, pod kierunkiem architekta Jana Knolla. Nowy budynek klasztorny z kościołami poświęcił w 1701 r., znany

z naszego dokumentu, biskup sufragan Jan Brunetti (Pietsch 1937, 14; Przesmycka-Samecka 1996, 19). Bez wątpienia jednocześnie dokonał konsekracji nowego ołtarza św. Klary w tzw. kościele wewnętrznym, umieszczając w mensie ołtarza relikwie. Nie były to jednak szczątki założycielki zgromadzenia, ale mało popularnych świętych Liberaty, Teodozji i Konstancji, z których tylko ostatnia jest bardziej znana, ale raczej dzięki wielkiemu ojcu. Nie ma zresztą pewności, czy są to relikwie córki Konstantyna Wielkiego czy innej św. Konstancji. W wyniku tej przebudowy kaplica św. Jadwigi (kościół zewnętrzny) przestała być tak wyrazistym, jak wcześniej, kościołem grobowym (Kębłowski 1998, 17).

CZAS I OKOLICZNOŚCI USUNIĘCIA RELIKWII Z OŁTARZA

Pewne zmiany architektoniczne w klasztorze nastąpiły także w XIX i XX w. (Burgemeister, Grundmann 1934, 32), ale dla naszej problematyki nie mają one żadnego znaczenia. W latach 1968–1970 prowadzono tam prace związane z odbudową i rekonstrukcją oraz urządzeniem wnętrza wg projektu i pod kierunkiem prof. Edmunda Małachowicza (Przyweczka-Samecka 1996, 71). Funkcje liturgiczne przenie-

siono do kaplicy św. Jadwigi (kościół zewnętrzny), a kościół św. Klary zmieniono w mauzoleum. Odbudowa ta wzbudza jednak wątpliwości historyków sztuki (zob. Kębłowski 1998, 24–25). To właśnie najpewniej wówczas usunięto barokowe wyposażenie wnętrza (zob. Nowak 1994) i wyjęto z mensy relikwie.

LITERATURA

- Burgemeister L., Grundmann G.
1934 *Die Kunstdenkmäler der Stadt Breslau*, Breslau.
- Kęblowski J.S.
1998 *Klasztor, kościół ss. Urszulanek, Mauzoleum Piastów wrocławskich. Przewodnik*, Wrocław.
- Lexicon*
1973–6 *Lexicon der christlichen Ikonographie*, W. Braunsfels (red.), t. 5–8, Rom, Freiburg, Basel, Wien
- Nowak R.
1994 *Rzeźba śląska XVI–XVIII wieku. (Katalog zbiorów)*, Wrocław.
- Pietsch M.T.
1937 *Zur Geschichte des Breslauer Klarenstiftes, des jetzigen Ursulinenklosters*, Breslau.
- Przesmycka-Samecka M.
1996 *Z dziejów wrocławskich konwentów klarysek i urszulanek*, Wrocław.
- Regulska G.
2001 *Gotyckie złotnictwo na Śląsku*, Warszawa.
- Zaleski W.
1989 *Święci na każdy dzień*, Warszawa.

prof. dr hab. Krzysztof Wachowski
Instytut Archeologii
Uniwersytetu Wrocławskiego
ul. Szewska 48, 50-139 Wrocław
e-mail: krzysztof.wachowski@archo.uni.wroc.pl

dr Jacek Witkowski
Instytut Historii Sztuki
Uniwersytetu Wrocławskiego
ul. Szewska 36, 50-139 Wrocław
e-mail: sekret@szermierz.uni.wroc.pl